

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА Й.О. ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКОГО ДО ВИВЧЕННЯ ГЕНЕЗИ ЗАКАРПАТСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (46)

УДК Дзендзелівський 811.161.2' 282.2 (477. 87)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.2(46).271–279

Юсип-Якимович Ю. Внесок професора Й.О. Дзендзелівського до вивчення генези закарпатського діалекту; бібліографічних джерел – 18; мова українська.

Анотація. Дослідженню закарпатського діалекту Й.О. Дзендзелівський присвятив понад 40 років свого життя, вписавши золоті сторінки в українську та слов'янську діалектологію, діалектну лексикографію, лексикологію з проєкцією на загальнослов'янський контекст. У статті аналізуються праці професора Й.О. Дзендзелівського, що стосуються генези діалектних угруповань району Карпат і становлять золотий фонд української історичної діалектології. Питання генези окремих більших чи менших українських діалектних угруповань, зокрема й регіону Карпат, належить до найвужчих проблем діалектології. Особлива увага професора Й.О. Дзендзелівського протягом усього його наукового життя була прикута до вивчення цієї найвужчої проблеми історичної діалектології – генези закарпатського діалекту крізь призму впливів екстралінгвальних чинників, генези окремих закарпатських говірок (марамороських, боржавських, ужанських, верховинських, гуцульських), генетичної спільності закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами, закарпатських говорів та питань генези української мови. Учений довів, що витоки закарпатських говірок сягають пізньопраслов'янської доби, як і постання української мови, що стало предметом листування з професором Ю. Шевельовим і наводиться у статті.

Й.О. Дзендзелівський в основу дослідження генези діалектних масивів регіону Карпат поклав ґрунтовні мовознавчі дослідження з: лінгвогеографії; дані історії мови; дані писаних пам'яток; архівні матеріали. На процес формування лінгвістичного ландшафту Українських Карпат вплинули екстралінгвальні чинники: історія заселення (колонізації) краю; адміністративний поділ; історія матеріальної і духовної культури.

Учений довів, що закарпатські говори *українські* тому, що вони, як і сусідні лемківські і бойківські, і говори всіх інших регіонів України, входять до орбіти української мови; у своєму багатовіковому розвитку вони пережили ті самі мовні процеси і еволюціонували в одному напрямі з рештою українських діалектів та говорів.

Ключові слова: закарпатський діалект, генеза говірок, українські діалекти, генетична спільність, екстралінгвальні чинники, пізньопраслов'янська мова, говори південно-західного наріччя, генеза української мови.

Постановка проблеми. Відзначаючи столітній ювілей професора Й.О. Дзендзелівського, зазначимо, що за життя його ім'я як ученого та педагога було добре відоме та авторитетне не тільки серед славістів України, а й далеко за її межами. У його доробку – монографії, діалектологічні атласи, статті, матеріали з історії українського та слов'янського мовознавства, відшукані ним в архівах та рукописних відділах бібліотек матеріали з історії українського та слов'янського мовознавства – понад 550 наукових праць.

Й.О. Дзендзелівський – відомий дослідник історії української мови, української і слов'янської діалектології, лексикології, лексикографії та лінгвогеографії. Вчений уписав нові сторінки в дослідження історії української мови та історії українського мовознавства, створивши низку розвідок про українських учених: О. Павловського, І. Панькевича, А. Кримського, В. Гнатюка, О. Потебню, І. Вагилевича, М. Руберовського, І. Огієнка, М. Павлюка, Н. Малечу, Ф. Жилка, В. Латту та ін. [див. Бібліографія праць 2001]. Науковий доробок професора Й.О. Дзендзелівського в галузі історії українського мовознавства та історії української мови потребує системного монографічного опрацювання.

Нові сторінки вписав учений до історії літературної мови та історії мовознавства в Закарпатті: наукові розвідки про А. Коцака, В. Довговича, Ю. Венеліна-Гуцу, М. Лучкая, О. Духновича, В. Гренджу-Донського, І. Панькевича І. Гарайду, Ю. Гойду;

Л. Деже, М. Штеця, З. Ганудель, Підкарпатське об'єднання наук, яке діяло в Ужгороді в 1941–1944 рр. та ін.) [див. Бібліографія праць 2001].

Й.О. Дзендзелівський понад 40 років досліджував українські діалекти Закарпаття, розробив теорію регіональних лінгвістичних атласів та їх специфіку. Описав низку лексичних підсистем говорів Закарпаття – млинарства, ткацтва, вівчарства, сільського господарства, спорідненості та свояцтва і т. ін., заснував Ужгородську діалектологічну школу.

Особлива увага професора Й.О. Дзендзелівського була прикута до вивчення генези діалектних угруповань району Карпат, генези окремих (верховинських) говорів, генетичної спільності закарпатських говорів із говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами, також закарпатських говорів та питань генези української мови.

Аналіз досліджень. Постать професора Йосипа Дзендзелівського як невтомного працівника науки та педагога високо оцінювалась О. Купчинським [Купчинський 2001, с. 13–23]. Як дослідника українських говорів Закарпаття – І.В. Сабадошем. Питання історії українського мовознавства XIX ст. та історії мовознавства в Закарпатті у працях Й.О. Дзендзелівського досліджувала В.І. Статеева. Лексикографічні наукові зацікавлення професора Й.О. Дзендзелівського стали темою наукової розвідки Б.К. Галаса.

Внесок професора Й.О. Дзендзелівського до вивчення генези закарпатського діалекту системно ще не досліджувався.

Мета статті. Питання генези окремих більших чи менших українських діалектних угруповань, у тому числі й регіону Карпат, за визначенням самого професора Й.О. Дзендзелівського, належить до найвужчих проблем діалектології [Дзендзелівський 1993, с.184], досліджена порівняно недостатньо, відсутнє її монографічне опрацювання. З одного боку, проблема генези належить до найвужчих питань історичної діалектології, а з іншого, дослідження генези будь-якого діалекту, ґрунтовне його вивчення вимагає кропіткої праці, окрім мовознавців, ще й археологів, істориків, етнографів та ін. Для генетичного вивчення діалектів, як зазначав Й.О. Дзендзелівський, потрібні: 1) докладні відомості (у вигляді монографічних описів, лінгвістичних атласів, діалектних словників тощо) про сучасний стан досліджуваного діалекту (групи діалектів, говорів) та суміжних діалектних масивів; 2) результати ґрунтового лінгвістичного вивчення місцевих писемних пам'яток; 3) усебічні знання історії (включаючи й археологію) обстежуваного регіону в загальному історичному контексті всієї національної території та сусідніх народів, зокрема дані з історії заселення та дозаселення території, економічних, адміністративних, культурних центрів, їх зв'язків з центрами сусідніх районів, дані адміністративно-територіального поділу, виробничих галузей місцевості; 4) знання етнографії, історії матеріальної і духовної культури народу [Дзендзелівський 1981, с. 45].

Мета статті – системно дослідити внесок професора Й.О. Дзендзелівського до цієї найвужчої проблеми – до вивчення генези закарпатського діалекту крізь призму впливів екстралінгвальних чинників, витоків закарпатських говірок, що сягають пізньопраслов'янської доби, генетичної спільності закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами, також закарпатських говорів та питань генези української мови.

Методи та методика дослідження. Динаміка мови належить до центральних проблем мовознавства. Як зазначає професор П.Ю. Гриценко, настанова досліджувати динаміку мови особливо актуальна стосовно діалектів, оскільки народне мовлення зазнає відчутного впливу різноманітних чинників, серед яких визначальними є: докорінна трансформація структури соціуму носіїв говірок, відповідно – простору функціонування діалектної форми буття мови; соціокультурні перетворення позамовного середовища; співіснування і взаємодія з іншими формами комунікації (літературною мовою, соціальними діалектами, іншими мовами). У різних частинах етномовного континууму зазначені чинники виявляються в неоднакових формах та з різною інтенсивністю; така різноплановість становить спеціальний важливий об'єкт студій [Гриценко 2017, с. 7]. У процесі дослідження нами залучені описовий, порівняльно-історичний, генетичний

методи, елементи реконструкції фонетичної та морфологічної діалектної системи, зіставний метод та метод портретування відомого вченого –лінгвіста. «Уведення в науковий і культурний простори інформації про говірки та діалектний континуум у цілому, формування позитивної аксіології діалектів як закономірної і важливої форми буття мови – це передумова їх збереження, що є невід'ємним складником екології мови» [Гриценко 2017, с. 10].

Виклад основного матеріалу. Закарпатський діалект, чи говір, – один із архаїчних говорів карпатської групи діалектів південно-західного наріччя української мови – з різних точок зору досліджували І. Верхратський, В. Гнатюк, О. Брок, І. Панькевич, С. Бевзенко, К. Галас, Г. Геровський, Й. Дзендзелівський, В. Добош, В. Лавер, П. Лизанець, В. Німчук, І. Сабадош, І. Фогорашій, П. Чучка, М. Грицак, Л. Деже, В. Латта, З. Ганудель, О. Горбач та ін. (див. детальніше бібліографічний покажчик [Закарпатський діалект 2009]).

Першим в україністиці спеціальним дослідженням *генези* окремої групи говорів узагалі є праця І. Панькевича «Гене́за українських лемківських говірок», доповідь на IV Міжнародному конгресі славістів [Панькевич 1958 (1)]. Вивченню проблеми генези діалекту регіону Карпат, зокрема, присвячений «Нарис історії закарпатських говорів. Ч.I. Фонетика» теж І. Панькевича [Панькевич 1958 (2)].

Проблема генези діалектних угруповань району Карпат знайшла ґрунтовне висвітлення в працях професора Й. Дзендзелівського: а саме 1) стан дослідження генези українських діалектів [Дзендзелівський 1981]; 2) генеза окремих (зокрема, верховинських) говорів [Дзендзелівський 1998]; 3) дослідження генетичної спільності закарпатських говорів із говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами [Дзендзелівський 1993]; 4) наукова розвідка про закарпатські говори та питання генези української мови [Дзендзелівський 1996] та 5) спроба реконструкції фонетичної та морфологічної систем станом на кінець XIV ст. [Дзендзелівський 2002].

В основу дослідження генези діалектних масивів регіону Карпат Й.О. Дзендзелівський поклав ґрунтовні *мовознавчі дослідження* з:

1) лінгвогеографії (лінгвістичні атласи, інтерпретацію лінгвістичних карт); 2) дані історії мови, включаючи й історичну ономастику; 3) дані писаних пам'яток та архівні матеріали. Важливими є *екстралінгвальні чинники*, що вплинули на процес формування лінгвістичного ландшафту Українських Карпат: 1) дані історії колонізації (заселення) досліджуваної території; 2) дані адміністративного поділу, торгівлі: шляхів комунікації та релігійних центрів; 3) історії матеріальної і духовної культури.

Окрім іншого, виокремимо дві проблеми: 1. *Витоки закарпатських говірок.* 2. *Вплив екстралінгвальних чинників на процес формування лінгвістичного ландшафту Українських Карпат.*

1. Витоки закарпатських говірок розглянемо крізь призму наукових міркувань Й.О. Дзендзелівського, висловлених у листуванні з профе-

сором Ю.В. Шевельовим [Дзендзелівська 2003, с. 653–686].

Як відомо, в радянські часи панівною була догма давньоруської мови як спільної колиски східнослов'янських мов.

Однак у постанні української мови безпосередньо з праслов'янської, а не з давньоруської Й.О. Дзендзелівський почав переконуватися після прочитання праць С. Смоль-Стоцького, О. Колесси, Є. Тимченка та низки інших противників спільної «колиски», особливо праці Ю. Шевельова «Чому общерусский язык, а не вѣборуська мова?», а ще більше впевнився, коли почав працювати в постійній комісії, а згодом і в редколегії Загальнослов'янського лінгвістичного атласу.

У листі до Ю. Шевельова, який високо цінував Й.О. Дзендзелівського і був переконаний, що він «належить до – не таких уже численних – справжніх мовознавців на Україні» (підкреслення Ю.В. Шевельова), Йосип Олексійович зазначав: «Скажу навіть трохи більше. У 1964 році на 7-му міжнародному конгресі антропологічних і етнографічних наук я мав доповідь «К вопросу о времени расселения восточных славян на южных склонах Украинских Карпат» [1964], у якій переважно на матеріалах свого атласу я прийшов до висновку, що сх[ідні] слов'яни на південних схилах Українських Карпат з'явилися ще до приходу в Середньодунайську низовину кочових племен мадяр. Райони, що безпосередньо прилягають до вододілу Карпатського хребта, в 10–14 ст. були безлюдними чи майже не заселеними. Отже, східнослов'янські говірки Закарпаття в цей час природою були, власне, ізольовані чи майже зовсім ізольовані від тодішніх східнослов'янських говорів на північ і північний схід від Карпатського хребта. Тобто інновації, що появлялися на основному терені на північ від Карпат, не могли чи майже не могли звичайно іррадіювати на безпосередньо не зв'язане Закарпаття» [Дзендзелівська 2003, с. 666]. Але, стверджував професор, закарпатські говори *українські*, тобто загальний напрям мовного розвитку був такий, як і в українських говорах на північ і північний схід від Карпатського хребта. «На цьому у своїй доповіді я зупинився, бо далі про те, що думав, не смів і заїкатися» [Дзендзелівська 2003, с. 666]. Свої міркування про праслов'янське походження, не тільки закарпатського діалекту, але й української мови Й.О. Дзендзелівський звіряє Ю.В. Шевельову: «А думав тоді я, власне, так: якщо закарпатські говори українські і якщо вони так довго і природною перепорою, і політично були ізольовані від основного українського материка, то це мало б означати, що „гени“ українських явищ на Закарпаття принесені ще до 10-го ст. Отже, укр[аїнська] мова почала формуватися не з 13 чи 14-го століття, як офіційно проголошувалося згори, а задовго до цього; отже, «спільна колиска» – то політична фікція» [Дзендзелівська 2003, с. 666].

Й.О. Дзендзелівський у листі просить Ю.В. Шевельова висловити своє міркування з цього питання, оскільки про генезу закарпатського

діалекту має намір підготувати доповідь на Третій Міжнародний конгрес українців.

У листі-відповіді Ю.В. Шевельов висловлює свою думку: «... закарпатські говірки доводять не-двозначно, що формування української мови сталося в передісторичні часи, це для мене річ не-дискусійна. Я показав це на фонетичних змінах [пізніше Шевельов, 2002¹], а Ви на лексичному складі. Уже одного ряду таких доказів досить для того, щоб довести цей факт. А вже коли збігаються дві такі аналізи, роблені абсолютно незалежно одна від одної, то й найскептичніший Хома Невірний не може сумніватися. Бог ніби спеціально створив закарпатські говірки, щоб довести цю тезу» [Дзендзелівська 2003, с. 669].

Професор Й.О. Дзендзелівський у листі до Ю.В. Шевельова від 10 квітня 1995р. зазначав, що факти різних говорів, що засвідчують генетичну цінність для закарпатського діалекту, є постійним предметом його зацікавленості: «Я все займаюся проблемою українських говорів р[айо]ну Карпат. Відібрав чимало фактів, що стосуються лемківськ[их], бойк[івських], покут[сько]-буков[инських] та закарпатських говорів. Йдеться про риси, що мають чи можуть мати вартість генетичну» [Дзендзелівська 2003, с. 674]. Учений перераховує ряд об'єктивних обставин, що великою мірою все стримують, гальмують: 1) немає майже жодної праці про історію чи то бойків, чи покутсько-буковинських, закарпатських говорів, а історичні орієнтири щодо заселення, дозаселення, переселення у таких дослідженнях дуже багато важать; 2) бракує пам'яток старших періодів [Дзендзелівська 2003, с. 674].

В останньому листі до Ю. Шевельова від 1 серпня 1995 р. Й.О. Дзендзелівський ділиться тим, що продовжує працювати над генезою укр[аїнських] діалектів району Карпат, зокрема над лемківським, закарпатським, бойківським, гуцульським та покутсько-буковинським діалектами. «Я вирішив розпочати з трьох перших ... має бути між[ародна] конференція, присвячена етніч[ній] історії та етногенезу Українських Карпат. Туди я підготував доповідь «Лемківсько-закарпатсько-бойківські ізоглоси». Ця діалектна зона, гадаю, існувала уже десь у IX–X ст. Є ряд лемк[івсько]-закарп[атсько]-бойк[івських] ізоглов (точніше ізолекс), що мають продовження у с[ербо]-х[орватських], болгарських, македонських діалектах» [Дзендзелівська 2003, с. 677]. Й.О. Дзендзелівський припускає, що ці ізолекси сягають ще давніших часів, може, й праслов'янських, а цій діалектній зоні чітко протистоїть сусідня гуцульсько-покутсько-буковинсько-наддністрянська зона, далі має намір перейти до опису (генези, історичного розвитку) окремих діалектів [Дзендзелівська 2003, с. 677]. «Крім фон[етичних] та грам[атичних] явищ, хочу широко залучати лекси-

¹ У цій монографії, яка вийшла у 2002 р., учений на широкому історичному, діалектному, міжмовному й текстальному ґрунті простежує розвиток фонологічної системи української мови від праслов'янської мови до сьогодні. Справжня „жива“ українська мова постала з праслов'янської, формуючися від 6 до 16 ст.

ку. Правда, лексичні діалектизми (і в українській], і в південнослов'янських] та західнослов'янських] мовах) – то речі, що звичайно не фіксуються в пам'ятках. Критерієм хронології тут можуть бути самі конфігурації ізолекс, семантика та словотвір» [Дзендзелівська 2003, с. 677]. Результатом цих напрацювань стала доповідь на Третньому Міжнародному конгресі українців 26 – 29 серпня 1996 «Закарпатські говори та питання генези української мови» [Дзендзелівський 1996].

У цій доповіді професор Й.О. Дзендзелівський відкрито викладає свої погляди, сформовані часом під впливом праць С. Смаль-Стоцького, О. Колесси, Є. Тимченка, Ю. Шевельова та ряду інших, що закарпатський український діалект почав формуватися ще задовго до IX–X ст., із пізньопраслов'янських часів, а отже, і українська мова постала безпосередньо з праслов'янської в результаті все більшої та глибшої її діалектної диференціації, чим спростовує версію так званої спільної колиски трьох братніх народів [Дзендзелівський 1996, с. 165].

У доповіді вчений підкреслював, що український закарпатський діалект становить значний науковий інтерес не лише для україністики, а й взагалі для славістики, оскільки знаходиться на перетині східного та західного слов'янства, а в минулому (до X ст.), крім того, ще й на безпосередньому пограниччі із південнослов'янським мовним масивом [Дзендзелівський 1996, с. 161].

На всіх мовних рівнях закарпатський діалект серед говорів південно-західного наріччя і взагалі всіх українських діалектів найближче стоїть до лемківського та бойківського. Вчений допускав: «вірогідно, що закарпатський, лемківський та бойківський діалекти мають спільну генезу і сягають родоплеменного діалекту білих хорватів» [Дзендзелівський 1996, с. 162].

Карпатоукраїнсько-південнослов'янські мовні паралелі і тотожності відзначав і В.В. Німчук [Німчук 1984]. Отже, закарпатський український діалект почав формуватися задовго до IX–X ст., ще з пізньопраслов'янських часів.

Як відомо, археологи широко засвідчують слов'ян на Закарпатті уже в VI–VII та VIII–IX ст. На карті східнослов'янської колонізації IX–X ст. М. Грушевський південну межу цього ареалу на території сучасної Угорщини проводить у басейні середньої течії Тиси приблизно аж до теперішніх міст Секешфегервар, Солнок, Девавана (т. І., вид. II, Львів, 1904). Діалектні факти, зокрема матеріали лінгвістичних атласів, переконливо свідчать, що протоукраїнці на південь від Карпатського хребта (територія сучасної Закарпатської області) проживали ще за кілька віків до X ст. Численні аргументи Й.О. Дзендзелівський групує в чотири основні типи:

1. Закарпатоукраїнсько-південнослов'янські ізоглоси, що свідчать про давні (ще до появи баварсько-романсько-мадярського клину, який роз'єднав колись єдиний суцільний ареал Славії на окремі південний і північний), безпосередні стики чи контакти південної та північної слов'янських зон. Наводяться відповідники до лексем з сербської, хор-

ватської, болгарської мов (див. *чад, играти*) [Дзендзелівський 1996, с. 163].

2. Відсутність у закарпатських говорах давніх (очевидно, ще часів південного та північного праслов'янського діалектного угруповання) східно-західно-слов'янських ізоглос, що сягали лише північних передгір'їв Карпат і не охоплювали протоукраїнські говори на Закарпатті (*борт* 'дупл', *віно* 'придане').

3. Карпатоукраїнсько-західнослов'янсько-південнослов'янські ізоглоси (лексеми *днес* 'тепер', *полонина* та ін.) [Дзендзелівський 1996, с. 164].

4. Як свідчать історичні факти, смуга вздовж Карпатського хребта шириною близько 100–150 км ще й у XIII–XV ст. була незаселеною; у цій смузі писаними пам'ятками засвідчено лише село Верещки з 1241 р. Ця гірська важкопрохідна смуга – природний бар'єр, що перешкоджав поширенню на південні схили Карпат загальноукраїнських інновацій X–XI ст. (У значній частині закарпатських, лемківських, бойківських та надсянських говорів збереження ще праслов'янських сполучень *гы*, *кы*, *хы* (*рукы, ногы, мухы*) та відсутність загальноукраїнської інновації *гы* > *ги*, *кы* > *ки*, *хы* > *хи*; збереження в закарпатському діалекті праслов'янського *повересло* 'перевесло'; відсутність закарпатському діалекті загальноукраїнської інновації *сволок*, функціонує запозичення *геренда* чи *драгар, грагар*) [Дзендзелівський 1996, с. 165].

Й.О. Дзендзелівський історію заселення в загальних рисах представляє так, що порівняно невелика група (групи) білих хорватів (протоукраїнців) перейшла (можливо, у VII–VIII ст.) Карпатський хребет і розселилася на його південному підгір'ї, сягаючи і на північну частину Середньодунайської низовини, басейну середньої Тиси, де ввійшла в безпосередні контакти з південнослов'янськими групами. Точніше, поновила контакти, які існували ще до першої (II–IV ст.) міграції слов'янських груп через Карпати та Судети на Балкани.

Тут на південних схилах Карпат у VII–IX ст., коли гірські райони по обох боках Карпат у той час (і ще довго після того) залишалися незаселеними, що було природною перешкодою для щільних відносин з основним українським материком, продовжувалося формування закарпатського українського діалекту. Саме і тому ряд загальноукраїнських інновацій VIII–XIV ст. сюди природно не дійшов. В XI ст. Закарпаття, зокрема й південну Лемківщину, було відірвано Угорщиною від Київської Русі, у складі якої перебувало понад 8 століть (до 1918 р.).

Закарпатські говори *українські* тому, що вони, як і сусідні лемківські і бойківські, і говори всіх інших регіонів України, входять до орбіти української мови, є її складовою частиною. Закарпатські говори у своєму багатовіковому розвитку в усьому основному, істотному пройшли (пережили) ті самі основні процеси й еволюціонували в одному напрямі з рештою українських діалектів та говорів. Закарпатські говори, незважаючи на свою специфіку, що з огляду на їхню історію, є цілком природним, мають українську мовну структуру, і вчений засвідчує

в закарпатському діалекті 20 загальноукраїнських мовних рис:

1) етимологічні *о, е* в новозакритих складах заміщуються звуками іншого творення (*і, у, у* та ін.), 2) *ѣ > і*, 3) *і > у*, 4) *ж > у*, 5) *ѧ > а*, 6) ненаголошене *е* наближається до *и*, а ненаголошене *и* до *е*, 7) лабіовеляризація *е > о*, 8) втрата м'якості приголосних перед *е, и*, 9) *h > g*, 10) як наслідок морфологічної асиміляції збереження секундарного *о* (< ѣ): род. одн. *моху, лоба, рота*, 11) лабіалізація *л > у*: (шовк, ходив), 12) африката *ц* зберігає м'якість у суфіксах *-ець, -иця*, 13) пом'якшена вимова колишнього твердого *с* у суфіксі *-ськ-* (< -ѣск-), те ж *з, ц* у його варіантах *-зьк, -цьк*, 14) чергування *і з ѣ, у з в*; 15) збереження окремого відмінювання іменників с. р. типу *теля, ім'я*; 16) флексія *-о* замість *-е* у наз., знах. іменників типу *жит'а*; 17) інфінітив оформлюється афіксом *-ти*, 18) східнослов'янський неологізм *сорок*, 19) втрата *-ть* у 3. ос. од. і мн. дієслів І дієвідміни (*він несе, читає*), 20) така ж, як і в інших говорах південно-західного наріччя, трансформація форм колишнього перфекта (*ходивим, ходилис'те*) та ін. [Дзендзелівський 1996, с.166].

У різні часи вже нової історії на Закарпаття з півночі та північного заходу прибували більші чи менші групи української інодіалектної людності, однак не ці групи українських переселенців спричинили українізацію закарпатських говорів, бо говори від самого початку свого формування були українськими.

Риси, спільні з лемківськими та бойківськими та іншими говорами української мови, викладені Й.О. Дзендзелівським ще раніше у праці «Генетична спільність закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами» [Дзендзелівський 1993, с.184–197].

На основі наведеної в цій праці 31-ї ізгласи вченим засвідчено, що закарпатський діалект на всіх мовних рівнях найближче стоїть до бойківського та лемківського, оскільки має з ними найбільшу кількість спільних фонетичних, граматичних та лексичних рис. Кількість спільних рис поступово зменшується в напрямі на північ, схід, на північний схід у такій послідовності: надсянські, гуцульські, наддністрянські, покутсько-буковинські, далі – північно-західнополіські і взагалі подільські говори [Дзендзелівський 1993, с. 194].

2. Вплив екстралінгвальних чинників на процес формування лінгвістичного ландшафту Українських Карпат.

Позалінгвальним чинникам Й.О. Дзендзелівський присвятив кілька наукових розвідок: «Лингвистические свидетельства о расселении подолян и волинян Ф. Корятовича в Закарпатье» [Дзендзелевский 1963], «К вопросу о времени расселения восточных славян на южных склонах Карпат». Труды Международного конгресса антропологических и этнографических наук. Москва (3–10 августа 1964) [Дзендзелевский 1971].

Основні чотири групи говорів – ужанські, боржавські, мараморські та верховинські (гуцульські – нові, з'явилися на Закарпатті в XVII–XVIII ст.)

утворилися не лише внаслідок їх спонтанного інтралінгвального розвитку, а й у результаті екстралінгвальних факторів: по-перше, внутрішніх переміщень деякої частини населення, по-друге, діалектних нашарувань прибулих сюди вихідців із півночі та північного заходу, по-третє, різного часу численних іншомовних запозичень.

Мараморські – найдавніші, найархаїчніші (межиріччя Ріка – Шопурка), на відміну від інших закарпатських говіркових груп, найбільше зберегли давні елементи праслов'янської мови, з одного боку, найменше засвоїли загальноукраїнських рис, слабший був вплив західнослов'янських, з іншого. У той же час, як довів Й.О. Дзендзелівський, тут найбільше південнослов'янсько-карпатоукраїнських ізглас різної хронології [Дзендзелівський 1961, с. 234], що беззаперечно свідчить про їхню архаїчність.

Боржавські (межиріччя Латориця – Ріка). У багатьох випадках ареали рис боржавських говорів становлять немов клин, що розриває суцільний діалектний масив, який утворюють мараморські та ужанські говори. Оскільки більшість боржавських рис є пізнішими зовнішніми нашаруваннями, то можна припустити, що (очевидно до XIV ст.) на території сучасних боржавських говорів були поширені говори мараморського типу, які раніше, очевидно, займали всю територію Закарпатської області, крім Верховини і Гуцульщини. Боржавська говіркова група утворилася також на основі говорів мараморського типу, але в результаті інших пізніших, головним чином зовнішніх, впливів [Дзендзелівський 1981, с. 50].

На формування боржавських говірок вплинули екстралінгвальні чинники:

2. 1. У XIV ст. колонізація подолян та волинян. «Вигнаного великим литовським князем Витовтом (1350–1430) з Поділля Федора Корятовича (?–1414) прийняв угорський король Жигмонд (1387–1437). З 1398 року Ф. Корятович став господарем Мукачівської домінії, на Чернечій горі біля Мукачева він побудував монастир. За старими хроніками, Ф. Корятович привів на Закарпаття близько 40 чи 40–60 тисяч подолян та волинян [Дзендзелівський 2002, с. 90].

Сам Й.О. Дзендзелівський у праці «Лингвистические свидетельства о расселении подолян и волинян Ф. Корятовича в Закарпатье» висловив думку, що основна маса приведених Ф. Корятовичем на Закарпаття селян розселилась у межиріччі Латориця – Ріка. На картах закарпатського атласу засвідчується чимало випадків, коли на майже суцільних карпатських ареалах у районі басейну Боржави виступають острови явищ іншої етимології. Безперечно, етимологія цих надборжавських островів різна, проте певна частина їх, на наше переконання, пов'язується з подолянами, волинянами Ф. Корятовича [Дзендзелевский 1963, с. 96].

2.2. У другій чверті XV ст. сербо-хорватські впливи. Рятуючись від турецького поневолення, сербські князі Юрій Бранко та Степан Лизаревич у другій чверті XV ст. привели на Закарпаття до тисячі родин боснійських та македонських сербів. Згаданим феодалам певний час належала Мукачівська

домінія. І. Панькевич вважає, що із сербською колонізацією пов'язується поширення на Закарпатті зметатезованої форми займенника *тко*, *ко* (< *кто* < *кто*), часті прізвища *Хорват* – *Горват*, село *Пудгороддя* мало назву *Kroatendorf* [Дзензелівський 2002, с. 91].

2.3. *Екстралігнвальні фактори, які вплинули на формування ужанських говірок* (межиріччя Уж – Латориця). Після війн кінця XVII–початку XVIII ст. у західні райони Закарпаття прибувало населення з півдня та північного заходу з території Лемківщини, менше з Бойківщини. Під час тривалих антигабсбурзьких війн населення Ужанського, Угоцького, Березького та крайньої південної частини Марамороського комітатів надто поріділо. Перше десятиліття після Сатмарського миру (1771 р.) пройшло під знаком стихійного переселення народних мас, що далеко ще не закінчилося, триваючи й у наступних десятиліттях та навіть розтягнувшись до кінця XVIII ст. «Переселенці прибували із заходу, північного заходу, півночі, тобто Галичини, а також з Волині та Поділля. З цього огляду в сучасні ужанські та боржавські говірки занесено чимало пізніших українських інновацій, у тому числі західнослов'янizmів, а через польське посередництво – германizmів і латинizmів» [Дзензелівський 2002, с. 91].

2.4. *Екстралігнвальний фактор – словацька колонізація*, яка мала вплив на формування боржавських та ужанських говірок. Словацька колонізація в межах сучасної Закарпатської області розпочалася з кінця XVIII ст. Значна частина словаків була запрошена сюди як фахівці. Наприклад, у Новий Кленовець 1827 р., крайні східні села, куди досягли словаки, – Кушниця і Довге (тепер Іршавського району). Ізоглоси словакізмів виявляються звичайно в західній частині ужанських говірок, до річки Латориці [Дзензелівський 2002, с. 91]. «Унаслідок значних західнослов'янських та інших пізніших нашарувань говори на просторі між Ужем і Латорицею видозмінилися, в результаті чого постала сучасна ужанська група говорів» [Дзензелівський 1981, с. 50]. Сама ж система ужанської говіркової групи склалася у XVIII ст., у їх формуванні важливу роль відіграли, окрім лемківських, бойківських, ще й іншомовні словацькі та польські (через посередництво лемківських).

Верховинські говори (північно-східна частина Великоберезнянського, Воловецький, північно-західна частина Міжгірського) значною кількістю рис зближуються із сусідніми бойківськими та з лемківськими говорами.

Сучасні верховинські говори склалися під вагомим впливом бойківських. Щодо лексики ці говори є перехідними від бойківських до закарпатських (ужанських, боржавських та марамороських).

На формування різних груп говірок мали вплив, окрім заселення подолян, волинян Ф. Коряковича, сербо-хорватська, словацька, меншою мірою, *валаська та дві хвилі німецької колонізації*.

2.5. *Валаська колонізація*. Волохи (румунсько-українське пастуше населення) досить рано розпо-

чали свій рух на північний захід. У Східному Закарпатті вони були вже в XI ст. Згідно з Т. Легоцьким, волохи разом з українцями мандрували ще до приходу мадяр, особливо в гірських місцевостях Мараморощини та Берещини.

2.6. *Німецька колонізація*. Першу хвилю німецької колонізації в XIII–XIV ст. на Закарпатті в Мараморощині (Вишково, Тячів, Хуст) в основному становили ремісники та гірничопромислові робітники (розробка солі). Друга хвиля розпочалася з третього десятиліття XVIII ст. (після Сатмарського миру) переважно на заклик держави: на Мараморощині – це робітники промислової розробки лісів та солекопалень, на Берегівщині – працівники лісової промисловості, ремісники [Дзензелівський 2002, с. 91–92].

У IX–X ст. Закарпаття входило до складу Болгарського царства. З другої половини X ст. перебувало у сфері впливу Київської держави. Після смерті київського князя Володимира Великого 1015 р. угорський король Стефан I приєднав Закарпаття до Угорщини, у складі якої воно перебувало понад 8 століть (до 1918 р.).

Й.О. Дзензелівський зробив спробу реконструкції закарпатського діалекту станом на кінець XIV ст. Критерієм відбору стали давні фонетичні та морфологічні явища, що були в закарпатському діалекті ще до XIV ст. і які впродовж усього часу зберігались, побутують і досі на всьому його просторі.

Реконструкція закарпатського діалекту станом на кінець XIV ст. проводилася Й.О. Дзензелівським шляхом знімання ареалів пізніших нашарувань, що на якусь частину досліджуваного терену були занесені з півночі, заходу та північного заходу в результаті вищенаведених процесів [Дзензелівський 2002, с. 92]. Реконструкція закарпатського діалекту станом на кінець XIV ст. стане предметом розгляду наступної статті.

Висновки. Отже, закарпатський діалект – один із архаїчних говорів карпатської групи діалектів південно-західного наріччя української мови. Поширений у поселеннях долин південних Карпат, правого берега річки Тиса (від р. Шопурка та нижньої течії річки Кісва Рахівського району до кордону зі Словаччиною, а далі – в межах Словаччини до річки Цірока (притоки Лабірця). Закарпатський діалект на сході межує з гуцульськими говірками, на півночі – з бойківськими, на заході – з лемківськими, а на півдні – з румунською, угорською та словацькою мовами. Його дослідженню Й.О. Дзензелівський присвятив понад 40 років свого життя, вписавши золоті сторінки в українську та слов'янську діалектологію, діалектну лексикографію, лексикологію.

Праці Й.О. Дзензелівського, що стосуються генези закарпатського діалекту, становлять золотий фонд української історичної діалектології.

Учений довів, що 1) закарпатські говори українські тому, що вони, як і сусідні лемківські і бойківські, і говори усіх інших регіонів України, входять до орбіти української мови, є її складовою час-

тиною; у своєму багатомовному розвитку у всьому істотному пережили ті самі мовні процеси і еволюціонували в одному напрямі з рештою українських діалектів та говорів; 2) за давністю закарпатський діалект сягає пізньої праслов'янської доби, якої сягає і постання української мови.

Закарпатські говори – найархаїчніші говори української мови. Поділяються на ужанські, боржавські, марамороські та верховинські, мають специфічні риси у фонетиці: 1) розрізнення давніх *ы, и* (*сын, сила*); 2) збереження сполучень *гы, кы, хы* (*ногы, свахы*); 3) звужені *о, е* (*водá – на воді*); 4) давні *о, е* в новозакритих складах передаються через *і, у, ґ* (*віл – вул – вґіл*) та ін.; у морфології: 1) дієслова в 1-й особі множини тепер. часу мають закінчення *-ме* (*рóbиме*); 2) стягнені форми дієслів у 2-й і 3-й особі тепер. часу (*спі́ваиш, спі́вають*); 3) збереження суфікса *-ова-* (*куповати*) тощо; у лексиці є багато давніх лексем (*ярь – ‘весна’, жеребля – ‘лоша’* та ін.), угор., рум., словац. та ін. запозичень.

Риси закарпатського діалекту відображені в писемних пам'ятках XVI – XVII ст. (у Нягівських повчаннях, Торунському збірнику тощо), у творах М. Андрелли, В. Довговича, О. Духновича, А. Кралицького, О. Маркуша, Ф. Потушняка, Ю. Боршоша-Кум'ятського та ін. [Дзендзелівський 1958, с. 60]. З іншого боку, учений засвідчує в закарпатському діалекті 20 загальноукраїнських мовних рис (див. вище).

На основі 31-ї ізоглоси Й.О. Дзендзелівський довів, що закарпатський діалект на всіх мовних рівнях генетично найближче стоїть до бойківського та лемківського, оскільки має з ними найбільшу кількість спільних фонетичних, граматичних та лексичних рис. Кількість спільних рис поступово зменшується в напрямі на північ, схід, на північний схід у такій послідовності: надсянські, гуцульські, наддністрянські, покутсько-буковинські, далі – північно-західнополіські і взагалі подільські говори. Крізь призму історичної проєкції досліджені вченим фонетичні, граматичні явища, невіддільні від загальнослов'янського контексту.

Література

1. Бібліографія праць професора Йосипа Олексійовича Дзендзелівського за 1951–2000 роки. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Вип. 4: Українське і слов'янське мовознавство*. Міжнар. конф. на честь 80-річчя проф. Й. Дзендзелівського. Ужгород, 2001. С. 24–54.
2. Гриценко П.Ю. Динаміка діалектного континууму: гносеологічні параметри (вступні зауваги). Діалекти в синхронії і діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології. Київ, 2017. С.7–14.
3. Дзендзелівська Н. Й., Дзендзелівський Й.О. Листування професора Юрія Шевельова з професором Йосипом Дзендзелівським. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том CCXLVI. Праці Філологічної секції*. Львів, 2003. С. 653–686. Режим доступу від 1.08.2021. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzendzelivskyi_Yosyp/Lystuvannia_Yuriia_Shevelova_z_Yosypom_Dzendzelivskym.pdf
4. Дзендзелівський й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР, ч. 1 – 2. Ужгород, 1958.
5. Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. Лексика. Ужгород, 1961. Т.2.
6. Дзендзелевский И.А. Лингвистические свидетельства о расселении подолян и воляинян Ф.Корятовича в Закарпатье. *Вопросы теории и истории языка*. Сборник в честь проф. Б.А.Ларина. Ленинград, 1963. С.96–104.
7. Дзендзелевский И.А. К вопросу о времени расселения восточных славян на южных склонах Карпат. *Труды Международного конгресса антропологических и этнографических наук*. Москва (3–10 августа 1964). Москва, 1971. Т.2. С. 545–551.
8. Дзендзелівський Й.О. Стан дослідження генези українських діалектів. *Мовознавство*. 1981. №1. С.45–50.
9. Дзендзелівський Й.О. Генетична спільність закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами. Українські Карпати: етнос, історія, культура. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Ужгород, 1993. С.184–197.
10. Дзендзелівський Й.О. Закарпатські говори та питання генези української мови. *Третій Міжнародний конгрес україністів 26 – 29 серпня 1996*. Мовознавство, Харків, 1996. С.160–165.
11. Дзендзелівський Й.О. Генеза верховинських закарпатських говорів. *Карпатський край*. Ужгород, 1998. № 1–2. С.38–46.
12. Дзендзелівський Й.О. *Спроба реконструкції закарпатського діалекту станом на кінець XIX ст.* Мовознавство. Доповіді та повідомлення на Четвертому Міжнародному конгресі україністів 26–29 серпня 1999 р. Одеса. Київ. Університетське видавництво «Пульсари». 2002. С. 90–97.
13. Закарпатський діалект. Бібліографічний покажчик. Укл. Сабадош І.В., Мигилинець О.М., Пискач О. Д. Ужгород, 2009. 136 с.
14. Купчинський О. Йосип Дзендзелівський – невтомний працівник науки та педагог. *Українське і слов'янське мовознавство: Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Й. Дзендзелівського*. Ужгород, 2001. С. 13–23.
15. Нимчук В.В. Карпатоукраинско-южнославянские языковые параллели и тождества (история и перспективы проблемы). Общеславянский лингвистический атлас. 1984.

16. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Прага, 1938.
17. Панькевич І. Генеза українських лемківських говірок. *Славянская филология. Сборник статей. II–IV Международный съезд славистов*, М. 1958. С. 164–199.
18. Шевельов Ю.О. Исторична фонологія української мови. Харків, 2002.

References

1. Bibliohrafiia prats profesora Yosypa Oleksiiovycha Dzendzelivskoho za 1951–2000 roky (2001) [Bibliography of works by Professor Yosyp Oleksiyovych Dzendzelivsky for 1951–2000]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva. Vyp. 4: Ukrainske i slovianske movoznavstvo*. Mizhnar. konf. na chest 80-richchia prof. Yo. Dzendzelivskoho. Uzhhorod. S. 24–54 [in Ukrainian].
2. Hrytsenko P. Yu. (2017) Dynamika dialektnoho kontynuumu: hnoseolohichni parametry (vstupni zauvahy) [Dynamics of the dialect continuum: hnoseolohichni parameters (introductory remarks)]. *Dialekty v synkhronii i diakhronii. Transformatsiia dialektnoho kontynuumu i problemy linhvoekolohii*. Kyiv. S. 7–14 [in Ukrainian].
3. Dzendzelivska N. Yo., Dzendzelivskiy Yo. O. (2003) Lystuvannia profesora Yuriiia Shevelova z profesorom Yosypom Dzendzelivskym [Correspondence of Professor Yuri Shevelyov with Professor Joseph Dzendzelivsky]. *Rezhym dostupu: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzendzelivskiy_Yosyp/Lystuvannia_Yuriiia_Shevelova_z_Yosypom_Dzendzelivskym.pdf* [in Ukrainian].
4. Dzendzelivskiy Yo. O. (1958) Linhvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSS, ch. 1 – 2. [Linguistic Atlas of Ukrainian Folk Dialects of the Transcarpathian Region of the Ukrainian SSR, Part 1 – 2]. Uzhhorod [in Ukrainian].
5. Dzendzelivskiy Yo. O. (1961) Linhvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSS. Leksyka [Linguistic atlas of Ukrainian folk dialects of the Transcarpathian region of the Ukrainian SSR. Vocabulary]. Uzhhorod. T. 2 [in Ukrainian].
6. Dzendelevskiy Io. A. (1963) Linhvisticheskie svдетельства о расселении подolian y volynian F. Koryatovycha v Zakarpatyie [Linguistic evidence of the settlement of F. Koryatovich's Podolyans and Volynians in Transcarpathia]. *Voprosy teorii i ystoyii yazyka. Sbornik v chest prof. B. A. Laryna. Leningrad*. S. 96–104 [in Russian].
7. Dzendelevskiy Io. A. (1971) K voprosu o vremeni rasseleniya vostochnykh slavian na yuzhnykh sklonakh Karpat [On the question of the time of settlement of the Eastern Slavs on the southern slopes of the Carpathians]. *Trudy Mezhdunarodnogo konhressa antropologicheskyykh y etnograficheskyykh nauk*. Moskva (3–10 avhusta 1964). Moskva. T. 2. S. 545–551 [in Russian].
8. Dzendzelivskiy Yo. O. (1981) Stan doslidzhennia henezy ukrainskykh dialektiv [The state of research on the genesis of Ukrainian dialects]. *Movoznavstvo*. № 1. S. 45–50 [in Ukrainian].
9. Dzendzelivskiy Yo. O. (1993) Henetychna spilnist zakarpatskykh hovoriv z hovoramy pivdenno-zakhidnogo narichchia ta inshymy ukrainskymy dialektamy [Genetic commonality of Transcarpathian dialects with dialects of the south–western dialect and other Ukrainian dialects]. *Ukrainski Karpaty: etnos, istoriia, kultura. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. Uzhhorod. S. 184–197 [in Ukrainian].
10. Dzendzelivskiy Yo. O. (1996) Zakarpatski hovory ta pytannia henezy ukrainskoi movy [Transcarpathian dialects and questions of the genesis of the Ukrainian language]. *Tretii Mizhnarodnyi konhres ukrainistiv 26–29 serpnia 1996*. *Movoznavstvo*, Kharkiv. S. 160–165 [in Ukrainian].
11. Dzendzelivskiy Yo. O. (1998) Heneza verkhovynskykh zakarpatskykh hovoriv. [Genesis of Verkhovyna Transcarpathian dialects]. *Karpatskyi krai*. Uzhhorod. № 1–2. S. 38–46 [in Ukrainian].
12. Dzendzelivskiy Yo. O. (2002) Sproba rekonstruktsii zakarpatskoho dialektu stanom na kinets XIV st. [An attempt to reconstruct the Transcarpathian dialect as of the end of the 14th century]. *Movoznavstvo. Dopovidi ta povidomlennia na Chetvertomu Mizhnarodnomu konhresi ukrainistiv 26–29 serpnia 1999 r.* Odesa. Kyiv. Universytetske vydavnytstvo «Pulsary». S. 90–97 [in Ukrainian].
13. Zakarpatskyi dialekt (2009) [Transcarpathian dialect] Bibliohrafichnyi pokazhchyk. Ukl. Sabadosh I. V., Myholynets O. M., Pyskach O. D. Uzhhorod. 136 s. [in Ukrainian].
14. Kupchynskiy O. (2001) Yosyp Dzendzelivskiy – nevtomnyi pratsivnyk nauky ta pedahoh [Yosyp Dzendzelivsky is a tireless scientist and teacher]. *Ukrainske i slovianske movoznavstvo: Mizhnarodna konferentsiia na chest 80-richchia profesora Y. Dzendzelivskoho*. Uzhhorod. S. 13–23 [in Ukrainian].
15. Nymchuk V. V. (1984) Karpatoukrainsko–yuzhnoslavianskie yazykovye paralleli i tozhdestva (istoriia i perspektivy problemy) [Carpathian–Ukrainian–South Slavic linguistic parallels and identities (history and perspectives of the problem)] *Obshcheslavian. lynchvyst. atlas* [in Russian].
16. Pankevych I. (1938) Ukrainski hovory Pidkarpatskoi Rusi i sumezhnykh oblastei [Ukrainian dialects of Subcarpathian Rusy and adjacent regions]. Praha [in Ukrainian].
17. Pankevych I. (1958) Heneza ukrainskykh lemkivskykh hovirok [The genesis of Ukrainian Lemko dialects]. *Slavianskaia fylolohiia. Sbornik statei. II–IV Mezhdunarodnyi syezd slavistov*. Moskva. S. 164–199 [in Ukrainian].
18. Shevelov Yu. O. (2002) Istorychna fonolohiia ukrainskoi movy [Historical phonology of the Ukrainian language]. Kharkiv [in Ukrainian].

**PROFESSOR YO.O. DZENDZELIVSKY'S CONTRIBUTION TO THE STUDY
OF THE TRANSCARPATHIAN DIALECT GENESIS.**

Abstract. Yo.O. Dzendzelivsky devoted more than 40 years of his life to the study of the Transcarpathian dialect, having inscribed in the golden pages of Ukrainian and Slavic dialectology, dialect lexicography, and lexicology with a perspective on the Common-Slavic context. The article analyses Professor Yo.O. Dzendzelivsky's works concerning the genesis of the dialectal groupings of the Carpathian region and constitute the golden fund of Ukrainian historical dialectology. The problem of the genesis of individual major or minor Ukrainian dialectal groupings, including the Carpathian region, belongs to the narrowest issues of dialectology. The special attention of Professor Yo.O. Dzendzelivsky throughout his scientific life was attached to the study of this narrow problem of historical dialectology – the genesis of the Transcarpathian dialect through the prism of the impact of extralinguistic factors, the genesis of individual Transcarpathian patois (Maramorosky, Borzhavsky, Uzhansky, Verkhovynsky, Hutsulsky), the genetic commonality of Transcarpathian patois with the patois of Southwestern vernacular and other Ukrainian dialects, Transcarpathian patois and the issues of the Ukrainian language genesis. The scholar proved that the origins of the Transcarpathian patois date back to the Late Proto-Slavic era, as did the origins of the Ukrainian language, which was the subject of the correspondence with Prof. Yu. Sheveliov, and is quoted in the article. Yo.O. Dzendzelivsky based his study of the genesis of the Carpathian region dialectal massifs on thorough linguistic research on: linguogeography; language history data; data from written monuments; and archival materials. The process of shaping the linguistic landscape of the Ukrainian Carpathians was influenced by extra-linguistic factors: the history of settlement (colonization) of the region; administrative division; the history of material and spiritual culture. The scholar proved that Transcarpathian patois are *Ukrainian* since they, like the neighbouring Lemko and Boyko patois and the patois of all regions of Ukraine, are part of the Ukrainian language orbit; in their centuries-long development they have experienced the same linguistic processes and evolved in the same direction as the rest of the Ukrainian dialects and patois.

Keywords: Transcarpathian dialect, genesis of patois, Ukrainian dialects, genetic affinity, extralinguistic factors, Late Proto-Slavic language, patois of Southwestern vernacular, genesis of the Ukrainian language.

© Юсип-Якимович Ю., 2021 р.

Юлія Юсип-Якимович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; e-mail: julia.jusyp@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0887-3151>

Yulia Jusyp-Yakymovych – Candidate of Philology, Associate Professor of the Slovak Philology Department, Uzhhorod National University; Uzhhorod, Ukraine; e-mail: julia.jusyp@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0887-3151>